

М. Грушевський

РОКОВИНИ* 20/7 листопада 1917

За кілька день мине рік з часу відновлення української державности — проголошення Української Народньої Республіки третім універсалом Української Центральної Ради 7(20) листопада 1917 року.

Домагання негайного проголошення української держави було винесене військовим з'їздом в останні дні жовтня 1917 р. й передане Центральній Раді. По довгих обговорюваннях цієї справи в фракціях признана була негайність цього акту, але разом представники української демократії прийшли до переконання, що він не може обмежитись проголошенням самої лише державної форми, але разом з тим мусить бути зясований і демократичний та соціалістичний характер відновленої Української держави, згідно з одвічними домаганнями українського демосу, ідеалами покладеними в основу українського відродження найвидатнішими його представниками й принципами, проголошеними всеросійською революцією. Так був накреслений кінець кінцем цей універсал, прийнятий однодушно українськими фракціями, підтриманий демократією інших народностей України і проголошений 7(20) листопада. Він викликав ентузіастичний відгук в українським громадянстві без різниці партій і класів. Українська Народня Республіка була признана іншими державами й областями колишньої Російської імперії. В середині грудня н. с. її офіційно признали держави антанти («согласія»), кілька тижнів пізніше, на берестейській конференції — держави центральної Європи. Разом з тим український уряд і Центральна Рада зайнялись розробленням тих принципів політичного, соціального і економічного законодавства вказаних універсалом, в сподівання Українських Установчих Зборів, призначених універсалом на початок січня.

Такі великі факти з великої доби нашої національної творчости — нагадують нам календарні числа, велячи нам відірватись від тривог нинішнього часу і перенестися в атмосферу великого національного пориву, що підняв інертні маси нашого народу, об'єднав їх у спільних національних досяганнях змусив переступити через партійні й класові інтереси, відкласти свої егоїстичні рахунки перед спільними національними інтересами, і сміливою рукою накреслити величний плян нової *народньої* української держави.

Ніякі факти, ніякі деталі не можуть зменшити значення цієї доби в історії нашого народнього розвитку, і одного з найважливіших актів її —

---

* Вперше друковано в *Літературно-Науковому Віснику*, Рік ХІХ, т. 72, 1918.

третього універсалу і проголошення народньої республіки. Пишучи потім, в атмосфері тривоги за долю її, я називав цей акт переможним прапором визвольного українського руху, мабуть найважливішим актом, який коли-небудь з'являвся на нашій землі. І тепер при тяжких переживаннях останніх місяців, при всіх потьоках злости й неправди, вилитих на наші змагання і досягнення ворогами її ренегатами наших національних і демократичних змагань, — я можу тільки з тим більшою силою переконання повторити те саме. Якби тяжкі проби не судила переходити Україні й Українському народові історична доля, які пертурбації не лежали б ще перед ними, великі часи творчости Української Центральної Ради й її акти зостануться великою епохою їх розвою, твердою підставою національного будівництва.

Як відновлення української незалежності і державности великим повстанням 1648 р. зосталось тим вічним, нерозмінним національним українським фондом, з якого століттями — аж до останньої революції український народ і його провідні кола черпали животворні ідеї, бадьорі настрої, віру в національне і соціальне відродження свого народу в моменти навіть найбільш темних, безпросвітних, розпучливих, і ця віра дійсно творила чуда, рухала горами утиску і поневолення, пробивалась живими джерелами культурної, літературної і політичної творчости серед пустинь найтяжчого національного занепаду — так, іще незмірно більше, при всіх хоч би яких некорисних змінах зостанеться твердою базою в дальшій народнім поході Українська Народня Республіка, проголошена третім універсалом. Тим більше, оскільки вона була актом більш усвідомленим, більш всенароднім, всеукраїнським, в розумінні об'єднання демократії української з неукраїнською.

Кінець кінцем, раніше чи пізніше, національне українське відродження мусіло привести до здійснення постуляту української державности, як забезпечення повноти і непорушности національного (не тільки в етнографічному, а і в територіальному розумінні) буття і розвою. Федеральний постулят, поставлений уже кирило-методіївцями, був постулятом державности. Велика російська революція прискорила його реалізацію. Вірне своїм традиціям, українське громадянство хотіло здійснити його в федеративній формі в зв'язку передусім з народами й спільними колишньої російської імперії товаришами недолі, зв'язаними спільними гаслами революції. Суворі аж занадто лекції російського централізму, дані йому, потім змусили відкласти до кращих часів здійснення своїх федеральних плянів, тоді коли дійсність покаже, з ким Україна зможе федеруватися без порушення своїх інтересів, своєї соціальної й економічної структури, утвореної фізичними й історичними умовами її існування. Це потім і сказав четвертий універсал, через два місяці пізніше. Український народ, устами Центральної Ради, висловив свою постанову самому, власними силами переводити в життя ті політичні й соціальні принципи, які наперед вказала йому історія, розвинула і поглибила світова думка. І тепер, коли ідея національного самоозначення, ідея народоправства, ідея соціалістичного господарства іде все ширшим походом по землі, змітаючи з неї найтвердші твердині реакції, менше ніж коли допустимі малодушні сумніви в тім, що та політична і

соціяльна база, на якій будувала будучність України її демократія рік тому, може бути викривлена, вивернена, розбита, знищена якими-небудь супротивними течіями.

Що сталося, відстатися не може. Те що минуло не зникло, а живе в сучасності, і не може бути знищене. Принаймні нема і невидно ніяких сил, які були б спроможні доконати таке діло знищення, вийшовши далі поза минулі пертурбації. Україна не може бути позбавлена самоозначення й державного життя. А воно може бути збудоване нормально, тривко і певно тільки на принципах вказаних великими актами Центральної Ради.

10.XI.1918.